

بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در روند تهیه و تصویب و اجرای طرح هادی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان دشتستان)

علی اکبر عنابستانی* - دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران
مهدی جوانشیری - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران
سیده مهدیه موسوی - کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران

وصول: ۱۳۹۴/۴/۱۸ پذیرش: ۱۳۹۴/۷/۲

چکیده

مشارکت یکی از مهم ترین ارکان توفیق طرح های توسعه روستایی از جمله طرح هادی محسوب می شود و از آنجا که مشارکت فرآیندی نیست که بتوان آن را از بیرون تعیین کرد و باید آن را از طریق کنش و بازبینی جمعی و منظم مردم به وجود آورد، هدف تحقیق، بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرآیند تهیه طرح های هادی در سکونتگاه های روستایی مورد مطالعه انجام شده است. در تحقیق حاضر، با استفاده از کارهای صورت گرفته در دانشگاه ها، مؤسسات و مجلات علمی و پایگاه های علمی مختلف، اطلاعات مورد نیاز در زمینه عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در اجرای طرح هادی روستایی به دست آمده است و در مطالعات میدانی نیز اطلاعات مورد نیاز از طریق پرسشگری و مشاهده حاصل شد. جامعه آماری، ۱۲ سکونتگاه روستایی شهرستان دشتستان که در آنها مشارکت روستاییان در فرآیند اجرای طرح چشمگیر بوده است می باشد. در سطح روستاها، حجم نمونه خانوارهای مورد پرسشگری بر اساس فرمول کوکران ۲۵۷ خانوار بوده که ۱۳۶ خانوار در طرح هادی مشارکت کرده اند و ۱۲۱ خانوار در طرح هادی مشارکت نکرده اند؛ همچنین ۲۸ نفر از مسئولین روستایی (دهیار و اعضای شورای اسلامی) نیز مورد پرسش قرار گرفته اند تا نتایج قابل مقایسه باشد. یافته نشان می دهد که میزان مشارکت روستاییان در تهیه و تصویب و اجرای طرح در حد متوسط است. در بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت نیز عوامل فردی با میانگین ۳/۶۷ مؤثرترین عامل در مشارکت و عوامل اقتصادی با میانگین ۴/۰۱ مؤثرترین عامل در عدم مشارکت روستاییان است؛ بنابراین، آگاهی روستاییان می تواند زمینه ساز افزایش مشارکت و سطح توانمندی اقتصادی روستاییان به عنوان مانعی برای مشارکت آنان محسوب گردد. در تحلیل فضایی عوامل مؤثر بر مشارکت، روستاهای نظرآقا و رود فاریاب به ترتیب بیشترین و کمترین مقدار را دارا بوده اند. در کل عوامل مؤثر بر مشارکت، ۳۴/۶٪ درصد از تغییرات مربوط به میزان مشارکت روستاییان را تبیین می کند.

واژگان کلیدی: عوامل مؤثر بر مشارکت، طرح هادی روستایی، عوامل فردی، عوامل اجتماعی - فرهنگی، شهرستان دشتستان.

مقدمه

مفهوم مشارکت محلی به یک دغدغه جهانی برای نظریه پردازان و متخصصان توسعه روستایی تبدیل شده است. در حقیقت مشارکت به عنوان ابزاری کارآمد برای رشد و توسعه در نظر گرفته می شود. این جریان، بر پایه دو نظریه ارزش های مردم سالاری و ضرورت حضور مردم در مراحل تصمیم سازی برنامه های توسعه بنا شده است (سیتهارام^۱، ۱۹۹۰: ۱). به طور معمول مشارکت، در سه سطح مشارکت در تدوین و طراحی برنامه ها، مشارکت در اجرا و پیاده سازی برنامه ها و در نهایت مشارکت در ارزشیابی و بررسی نتایج و پیامدهای حاصل از اجرای کل برنامه یا طرح خاص مورد توجه قرار می گیرد (استفانو^۲، ۲۰۱۰). مشارکت عملی جمعی، آگاهانه و داوطلبانه است که دربردارنده دخالت افراد در امور عمومی و در سطوح مختلف تصمیم گیری های اداری و سیاسی و انداختن رأی به صندوق تا مساعدت مستقیم به ارضای نیازهای اجتماعی و همچنین دخالت مردم در کارکرد سازمان هایی است که حیات کاریشان به آن بستگی دارد (جباری، ۱۳۷۸). امروزه بیشتر صاحب نظران توسعه، به ویژه توسعه روستایی، معتقدند که دستیابی به توسعه پایدار بدون مشارکت آحاد مردم امکان پذیر نیست و بدون تردید با مشارکت مردم دوره گذار توسعه، تسهیل، تسریع و کم هزینه تر می شود (بهرامی، ۱۳۸۳)؛ بنابراین عمران روستایی با رویکرد مشارکتی می تواند، نقش زیربنایی و بنیادی در توسعه همه جانبه جوامع روستایی داشته باشد.

طرح هادی یا به عبارتی طرح جامع توسعه روستایی، راهنمای مصوبی برای هدایت عملیات سازندگی و آبادانی در روستاها، با آگاهی از وضعیت فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی آن است (شهبازی، ۱۳۸۹: ۲۲۵). از آنجایی که هر طرح و پروژه ای که در روستاها اجرا می شود متضمن اهدافی است که با اجرای پروژه، می توان به آنها دست یافت، پس برای رسیدن به اهداف طرح های هادی روستایی و سایر طرح های عمرانی در روستاها، مشارکت روستاییان در فرآیند تصمیم گیری و برنامه ریزی (تشخیص نیازها، اولویت بندی نیازها و اتخاذ تصمیم)، اجرا و نگهداری و ارزشیابی و بازنگری آثار طرح ها و پروژه ها الزامی است (عنابستانی، ۱۳۹۳- ب)؛ و از طرف دیگر، اینکه اجرای پروژه تا چه حد در رفع نیازهای مردم روستا نقش دارد و روستاییان چه نقشی در تصویب و تعیین مشخصات پروژه داشته اند، تعیین کننده رابطه و تأثیر مشارکت روستاییان در مرحله اجرای پروژه است.

پژوهشگران در مورد مشارکت و عوامل مرتبط و مؤثر بر آن، فرضیه ها و پژوهش هایی انجام داده اند که به نتایج برخی از این پژوهش ها می توان اشاره کرد:

ماکس وبر^۳ مشارکت را در قالب کنش اجتماعی بیان می کند و به چهار نوع رفتار اجتماعی، یعنی رفتار عقلانی معطوف به هدف، رفتار عقلانی معطوف به ارزش، رفتار سنتی و رفتار عاطفی استناد می کند. اورت راجرز^۴ که از نظریه پردازان مکتب نوسازی محسوب می شود، نظریات مهمی در ارتباط با کنش اجتماعی (نحوه به وجود آمدن مشارکت) دارد. وی آگاهی اجتماعی از فعالیت های توسعه و اجتماعی شدن افراد را مهم ترین عنصر در پذیرش و مشارکت آنان در فعالیت ها به شمار می آورد. امیل دورکیم^۵ در نظریه همبستگی معتقد است کنش اجتماعی (مشارکت)، چگونگی عمل، تفکر و احساس، خارج از فرد است و دارای قدرت اجبار و الزامی است که

1- Seetharam

2- Stefano

3- Max Weber

4- Evort Rogers

5- Emile Durkheim

به کمک آن، خود را به فرد تحمیل می‌کند. مارتین لیپست^۱ در پژوهش‌های خود در کشورهای مختلف، به ویژگی‌های اجتماعی افرادی که مشارکت بیشتری دارند پرداخته است. این ویژگی‌ها عبارتند از: منزلت اجتماعی بالا، متأهل بودن، فعالیت سیاسی، درآمد بالا، تحصیلات بالا، شغل بهتر، نژاد سفید، مردان، افراد میانسال، اعضای شورا و سازمان‌های عمومی (محسنی تبریزی، ۱۳۷۱: ۴۳-۲۸). ردی^۲ (۱۹۷۳)، بیورینی^۳ (۱۹۹۹) و ساتو^۴ و همکاران (۲۰۰۶) نشان داده‌اند که عواملی نظیر وضعیت تأهل، تعداد اولاد، سن فرزندان، سطح درآمد، آموزش، طبقه اجتماعی، مالکیت اموال و خانه، جنسیت، قومیت، سلامتی فیزیکی و جسمی بر مشارکت داوطلبانه افراد در فعالیت‌های مختلف اثرگذار است. دانیل لرنر^۵ در مطالعات خود در شش کشور خاورمیانه (مصر، لبنان، سوریه، اردن، ترکیه و ایران) به ارتباط مشارکت با متغیرهای اجتماعی، یعنی محل سکونت شهر یا روستا، میزان تحصیلات، پایگاه اجتماعی - اقتصادی، سن، مذهب، استفاده از رسانه‌ها به این نتیجه رسیده است که جامعه مشارکتی، پس از طی مراحل متواتر و منظم شهرنشینی، گسترش سواد، دسترسی به رسانه‌های جمعی و با مشارکت سیاسی و اجتماعی شهروندان، نمود عینی پیدا می‌کند (قاسمی، ۱۳۸۴).

در ایران نیز تحقیقاتی پیرامون عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرایند توسعه روستایی و طرح‌های توسعه انجام شده است. محمودیان (۱۳۷۱)، عفتی (۱۳۷۱)، کوثری (۱۳۷۴) و حسن‌نژاد و همکاران (۱۳۹۰) متغیرهای انگیزش، آگاهی اجتماعی، پایگاه اجتماعی - اقتصادی، انسجام اجتماعی، اعتماد به مجریان طرح‌ها، موقعیت اجتماعی - اقتصادی روستا، اختلافات محلی و وابستگی به دولت را بر مشارکت روستاییان در طرح‌ها مؤثر می‌دانند. دانش‌مهر و احمدرش (۱۳۸۸) معتقدند که رابطه مثبت و معنی‌داری بین انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی روستاییان وجود دارد. کوهی و همکاران (۱۳۸۲) و کوهی (۱۳۸۴) معتقدند که عوامل گروهی، اجتماعی (رضایت اجتماعی، انسجام اجتماعی و آگاهی اجتماعی)، فرهنگی، نگرشی، سطح تحصیلات، سن، وضعیت تأهل، بعد خانوار، نوع شغل، وضعیت تولید خانوار و نوع محصول زیر کشت در مشارکت اقتصادی روستاییان در طرح‌های توسعه روستایی مؤثر هستند. رضایی و همکاران (۱۳۹۱) و شریفی و همکاران (۱۳۸۹) معتقدند که بین میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری با سطح تحصیلات، میزان رضایت‌مندی، میزان انسجام اجتماعی، میزان انگیزه پیشرفت، عضویت در نهادهای عمومی روستا، میزان مالکیت باغ و زمین کشاورزی، میزان درآمد و... ارتباط معناداری وجود دارد و کریمی‌زاده و همکاران (۱۳۸۷) دریافتند که مشارکت افراد محلی در طرح‌ها سبب کاهش هزینه‌ها در گردآوری اطلاعات، تعیین راهکارهای واقعی‌تر، تدوین قوانین اثربخش‌تر، هماهنگی و انسجام بیشتر افراد جامعه روستایی و اعمال بهتر قوانین می‌شود. طالب و همکاران (۱۳۹۱) معتقدند که مشارکت به معنی همکاری روستاییان در طرح‌های تهیه‌شده توسط دیگران نیست، بلکه مشارکت سطوح مختلفی دارد و مشارکت مطلوب زمانی پدید می‌آید که روستاییان بتوانند در سطوح ذهنی، عینی، تصمیم‌گیری و اجرایی دخالت داشته باشند؛ همچنین برنامه‌ریزی مناسب و استفاده از توانایی روستاییان می‌تواند بستر مناسبی برای موفقیت‌های طرح تجمیع ایجاد کنند. عنابستانی (۱۳۹۳-ب)، معتقد است که ارتباط معناداری بین نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت و فرآیند اجرای

1- Martin Lipset

2- Reddy

3- Borrini

4- Sato

5- Daniel Lerner

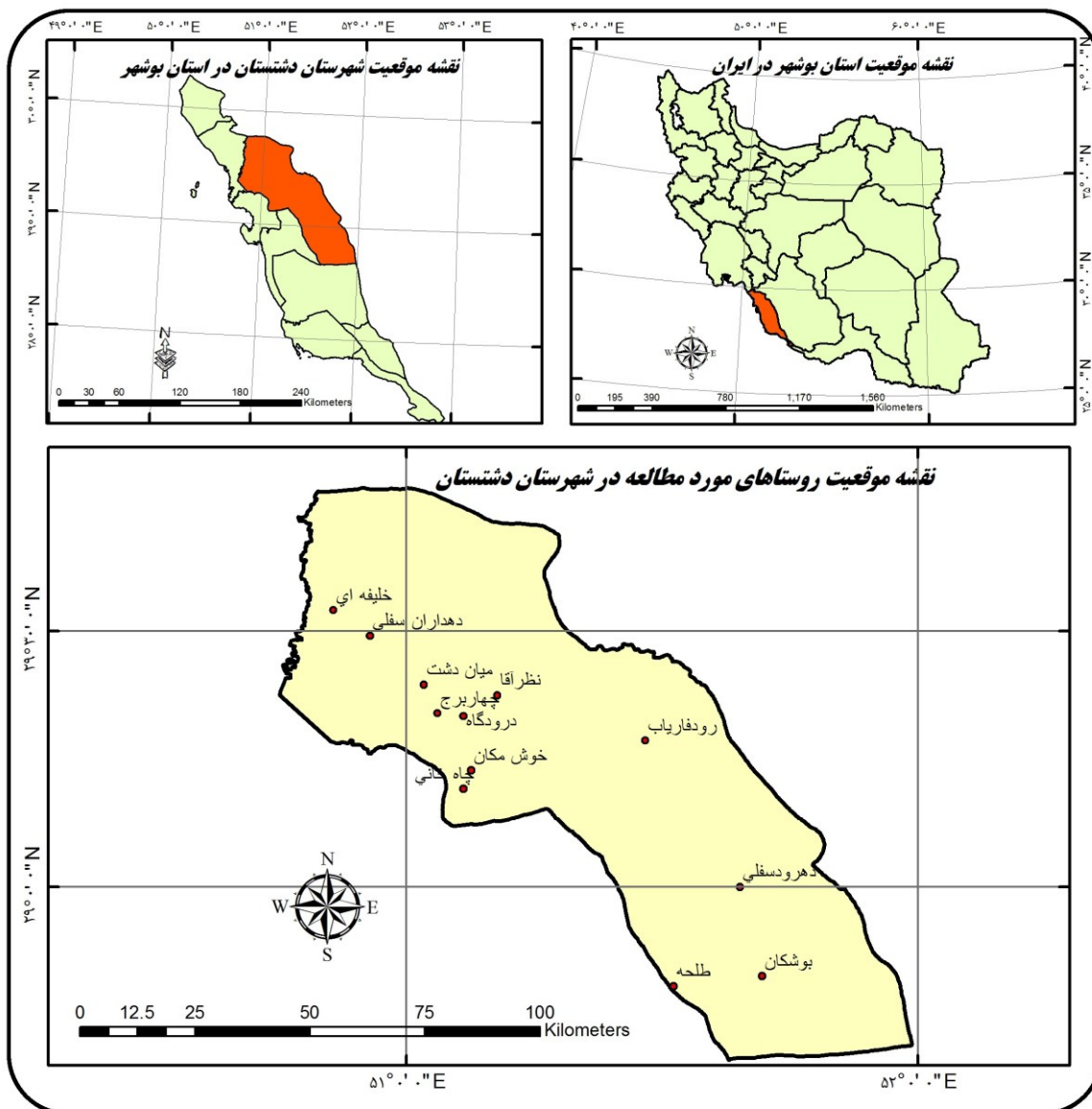
طرح‌های هادی روستایی وجود دارد و در پژوهشی دیگر (۱۳۹۲)، به این نتیجه دست یافت که بین عوامل فردی مؤثر بر مشارکت و فرآیند اجرای طرح‌های هادی روستایی ارتباط معنادار و وضعی وجود دارد و بر اساس آن، عوامل فردی مؤثر بر مشارکت فقط ۱۴ درصد تغییرات وابسته را تبیین و توجیه می‌کند.

اگرچه این مطالعات به بررسی متغیرهای مشارکت روستاییان در طرح‌های هادی روستایی پرداخته‌اند، اما پژوهش‌های قبلی تا کنون به صورت جامع به تأثیرگذاری عوامل مختلف مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرایند تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی نپرداخته‌اند، نکته دیگری که شاید تحقیق حاضر را از تحقیقات قبلی متمایز نماید این است که در تحقیق حاضر میزان اثرگذاری عوامل در گروه مشارکت‌کنندگان به صورت جداگانه و در گروهی که مشارکت نداشته‌اند به صورت جدا مورد بررسی قرار گرفته است؛ بنابراین، تحقیق حاضر علاوه بر در نظر گرفتن نتایج مطالعات پیشین با هدف بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در روند تهیه، تصویب و اجرای طرح‌های هادی روستایی؛ درصدد است تا عوامل فردی، اجتماعی - فرهنگی، سازمانی - قانونی و اقتصادی مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرآیند اجرای طرح‌های هادی در سکونتگاه‌های روستایی منطقه دشتستان را مورد کنکاش قرار دهد و در کنار آن، توزیع فضایی ارتباط بین این متغیرها را در سطح محدوده مورد مطالعه، ارزیابی نماید. نتایج حاصل از این پژوهش، می‌تواند در جهت ارتقای سطح مشارکت مردم به‌ویژه در فرآیند اجرای طرح هادی، شیوه‌های جلب مشارکت و توانمندسازی مردم در جهت مشارکت، مفید واقع شود. از این رو سؤال تحقیق حاضر این است که چه عواملی بر مشارکت روستاییان در روند تهیه، تصویب و اجرای طرح‌های هادی تأثیرگذار بوده است؟

مواد و روش‌ها

شهرستان دشتستان یکی از شهرستان‌های استان بوشهر است. این شهرستان در شرق استان بوشهر قرار گرفته و از جنوب به شهرستان دشتی، از مغرب به شهرستان بوشهر و تنگستان از شمال غرب به شهرستان گناوه و از مشرق و شمال شرق به استان فارس منتهی می‌شود (شکل ۱). طبق سرشماری سال ۱۳۹۰ جمعیت شهرستان دشتستان ۲۲۹۴۲۵ نفر است که در سال ۱۳۸۵ دارای ۲۲۶۹۰۵ نفر بوده است. دشتستان از قدیمی‌ترین مناطق ایران است که جغرافی‌دانان از آن به نام دستقان یاد کرده‌اند و آن را جز نواحی گرمسیر فارس ذکر کرده‌اند. شهرستان دشتستان به مرکزیت شهر برازجان دارای ۸ شهر، ۶ بخش، ۱۲ دهستان و ۱۲۷ آبادی است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۱).

در پژوهش حاضر، با استفاده از کارهای صورت‌گرفته در دانشگاه‌ها، مؤسسات و مجلات علمی و پایگاه‌های علمی مختلف، اطلاعات مورد نیاز در زمینه عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در اجرای طرح هادی روستایی به دست آمده است و در مطالعات میدانی نیز اطلاعات مورد نیاز از طریق پرسشگری و مشاهده حاصل شد. جامعه آماری در این پژوهش شامل ۱۲ سکونتگاه روستایی شهرستان دشتستان که در آنها مشارکت روستاییان در اجرای طرح چشم‌گیر بوده است و این نتایج بر اساس مطالعات اکتشافی از کارشناسان و مسئولین شهرستانی به دست آمده است؛ و جهت انتخاب حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده است، بر این اساس، حجم نمونه شامل ۲۵۷ خانوار در دو گروه مشارکت‌کنندگان در طرح هادی و کسانی که مشارکت نکرده‌اند، است که به روش تصادفی ساده انتخاب شده‌اند و مورد پرسش قرار گرفته‌اند (جدول ۱)؛ همچنین ۲۸ نفر از مسئولین روستایی (دهیار و اعضای شورای اسلامی) مورد پرسش قرار گرفته‌اند. داده‌های کسب‌شده با استفاده نرم‌افزار SPSS کدگذاری و استخراج و سپس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

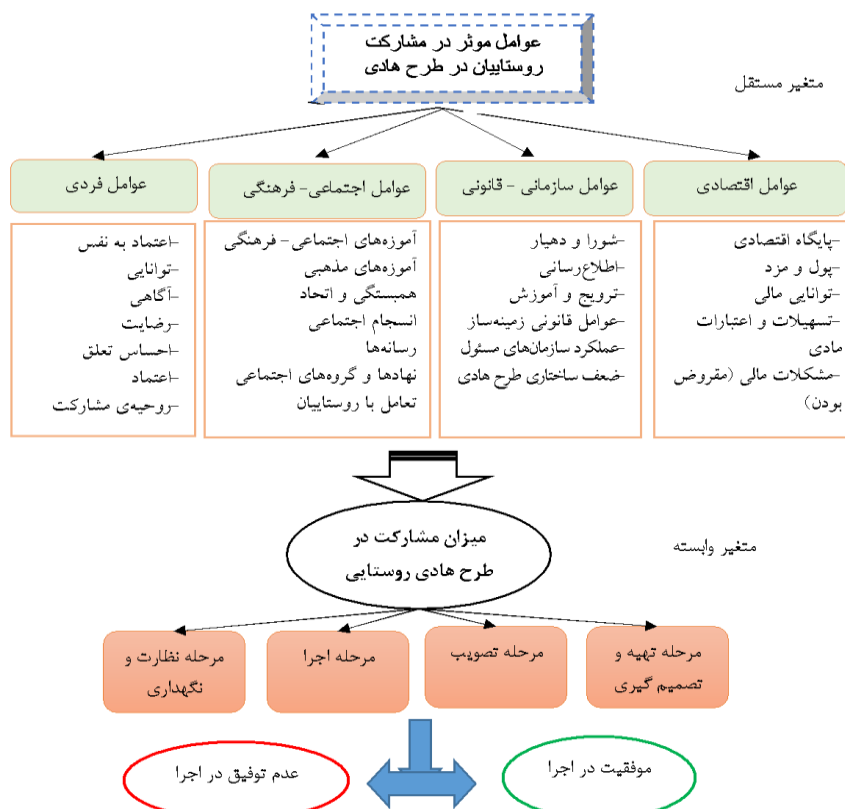
شکل ۱. تقسیمات سیاسی شهرستان دشتستان و موقعیت روستاهای نمونه در شهرستان (استانداری بوشهر، ۱۳۹۴)

داده‌ها در این پژوهش در دو سطح خانوار روستایی و مسئولین روستاهای مورد مطالعه (اعضای شورای اسلامی و دهیارها) به دو شیوه توصیفی و استنباطی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. ابتدا اطلاعاتی نظیر میانگین سنی، جنسیت، مدت سکونت در روستا، سطح تحصیلات و شغل پاسخگویان با استفاده از آماره های توصیفی نظیر میانگین و فراوانی به دست آمده است و در ادامه برای اثبات فرضیه و تجزیه و تحلیل داده ها از آزمون‌های آماری استفاده شده است؛ بنابراین، ابتدا برای پی بردن به نرمال بودن یا نرمال نبودن داده‌ها از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف K-S استفاده شد و برای بررسی همبستگی بین متغیرها و شاخص‌ها از ضریب همبستگی پیرسون با توجه به نرمال بودن توزیع داده‌ها و فاصله‌ای مقیاس متغیرها استفاده شده است. در نهایت برای بررسی میزان تأثیرگذاری متغیر مستقل (عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان) بر متغیر وابسته (میزان مشارکت روستاییان در روند تهیه و اجرای طرح هادی روستایی) در گروه مشارکت‌کنندگان، از رگرسیون گام به گام استفاده شده است.

جدول ۱. بخش و دهستان و جمعیت روستاهای نمونه

بخش	دهستان	روستا	جمعیت	خانوار	سال تهیه طرح هادی	حجم نمونه
ارم	دهرود	دهرود سفلی	۲۰۰۰	۴۷۴	۱۳۸۸	۲۲
ارم	ارم	رودفاریاب	۱۸۶۰	۴۵۵	۱۳۸۷	۲۱
آب پخش	درواهی	میاندرشت	۱۰۹۴	۲۷۳	۱۳۸۳	۱۳
آب پخش	درواهی	چهاربرج	۱۰۸۸	۲۵۷	۱۳۸۳	۱۲
بوشکان	بوشکان	بوشکان	۲۲۷۹	۵۸۱	۱۳۸۷	۲۷
بوشکان	پشتکوه	طلحه	۲۲۱۸	۵۷۲	۱۳۸۸	۲۶
سعدآباد	زیرراه	نظرآقا	۲۴۷۴	۶۶۵	۱۳۸۶	۳۱
سعدآباد	زیرراه	درودگاه	۳۰۹۰	۷۵۰	۱۳۸۵	۳۴
شبانکاره	شبانکاره	خلیفه‌ای	۱۵۷۷	۳۷۳	۱۳۸۶	۱۷
شبانکاره	شبانکاره	دهداران سفلی	۱۸۳۷	۴۴۰	۱۳۸۹	۲۰
مرکزی	حومه	خوش‌مکان	۱۱۳۵	۳۰۳	۱۳۸۲	۱۴
مرکزی	زیارت	چاه خانی	۱۶۱۰	۴۳۹	۱۳۸۶	۲۰
جمع	۹	۱۲	۲۲۲۶۲	۵۵۸۲	-	۲۵۷

متغیر مستقل، در این پژوهش عوامل مؤثر بر مشارکت و عدم مشارکت روستاییان است، این متغیر شامل عوامل فردی (اعتماد به نفس، توانایی، آگاهی و...)، فرهنگی - اجتماعی (آموزه‌های اجتماعی، مذهبی، فرهنگی، انسجام اجتماعی و...)، سازمانی - قانونی (عوامل قانونی زمینه‌ساز و...) و اقتصادی (پایگاه اقتصادی، توانایی مالی و...) است متغیر وابسته، میزان مشارکت روستاییان در مراحل تهیه، تصویب، اجرا، نظارت و نگهداری طرح هادی روستایی به همراه موارد مشارکت روستاییان است (شکل ۲ و جدول ۲).

شکل ۲. مدل مفهومی پژوهش

جدول ۲. متغیرهای پژوهش و ابعاد تبیین کننده

متغیرها		ابعاد	مآخذ ابعاد	مقدار آلفای کرباخ	
				مشارکت کنندگان	کارشناسان
متغیر وابسته	میزان مشارکت روستاییان در تهیه و اجرای طرح هادی	تهیه و تصمیم گیری	عنابستانی و اکبری، ۱۳۹۱، رضایی و صفا، ۱۳۹۲	۰/۷۵۵	۰/۵۹۱
		تصویب	سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، ۱۳۸۵، رضایی و صفا، ۱۳۹۲	۱	۱
		اجرا	رضایی و صفا، ۱۳۹۲	۰/۷۹۷	۰/۸۰۰
		نظارت و نگهداری	ابراهیمی، ۱۳۸۶	۰/۷۷۷	۰/۶۴۷
عوامل مؤثر بر مشارکت و عدم مشارکت روستاییان (متغیر مستقل)	فردی	اعتماد به نفس	کریمی، ۱۳۸۲، محسنی، ۱۳۷۵	۰/۸۳۸	۰/۵۹۰
		توانایی	کریمی، ۱۳۸۲، محسنی، ۱۳۷۵		
		آگاهی	رفیع پور، ۱۳۷۲، قاسمی، ۱۳۸۰		
		رضایت	موسوی نژاد، ۱۳۸۲		
		احساس تعلق	کریمی، ۱۳۸۲		
		اعتماد و یا عدم اعتماد	سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۷۶، آزاد ارمکی و کمالی، ۱۳۸۳، ویلیامز ^۱ ، ۱۹۷۰، پوتنام ^۲ ، ۲۰۰۰		
		روحیه مشارکت	قاسمی، ۱۳۸۰، محمودیان، ۱۳۷۱		
	اجتماعی-فرهنگی	آموزه های اجتماعی-فرهنگی	دارابی، ۱۳۸۷	۰/۸۴۶	۰/۶۱۰
		آموزه های مذهبی	قاسمی، ۱۳۸۰		
		همبستگی و اتحاد	قاسمی، ۱۳۸۰		
		انسجام اجتماعی	تاجبخش، ۱۳۸۴، قاسمی، ۱۳۸۰		
		رسانه ها	رضایی و همکاران، ۱۳۹۰، محسنیان راد، ۱۳۷۴		
		نهادهای و گروه های اجتماعی	کریشنا، ۱۳۸۵، رید ^۳ ، ۲۰۰۸		
		تعامل با روستاییان	هایامی، ۱۳۸۰		
	سازمانی-قانونی	شورا و دهیار	فیروزنیا، ۱۳۸۶	۰/۸۵۸	۰/۴۸۴
		اطلاع رسانی	محسنیان راد، ۱۳۷۴		
		ترویج و آموزش	تاجبخش، ۱۳۸۴		
		عوامل قانونی زمینه ساز	مطیعی لنگرودی و همکاران، ۱۳۸۸، عنابستانی، ۱۳۹۳-الف، رضایی و همکاران، ۱۳۹۰		
		عملکرد سازمان های مسئول	یو.ان.دی. پی، ۲۰۰۳، آگوو ^۵ ، ۲۰۰۵، عنابستانی و همکاران، ۱۳۹۱، سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۷۶		
		ضعف ساختاری طرح هادی	ترکمانی و میرزایی، ۱۳۷۸، فیروزنیا، ۱۳۸۶		
		پایگاه اقتصادی	کریشنا، ۱۳۸۵، محسنیان راد، ۱۳۷۴، لیتل، ۱۳۷۳		
اقتصادی		پول و مزد	دارابی، ۱۳۸۷	۰/۹۵۰	۰/۶۸۳
		توانایی مالی	لیتل، ۱۳۷۳		
		تسهیلات و اعتبارات مادی	قاسمی، ۱۳۸۰		
		مشکلات مالی (مقروض بودن)	سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۷۶، قاسمی، ۱۳۸۰		

- 1- Williams
- 2- Putnam
- 3- Reed
- 4- UNDP
- 5- Agwu

پاسخگویان در تحقیق حاضر، شامل روستاییان ساکن در روستاهای منطقه مورد مطالعه و کارشناسان روستایی است که روستاییان به دو زیرگروه (روستاییان مشارکت‌کننده و روستاییانی که مشارکتی در فرآیند نداشته‌اند) تقسیم شده‌اند. بیشتر پاسخگویان دارای سن ۳۱ تا ۴۰ سال می‌باشند (۶۱/۲ درصد مشارکت‌کنندگان و ۳۵/۳ درصد عدم مشارکت)؛ و در بین مسئولین روستایی ۶۴/۳ درصد پاسخگویان دارای سن ۳۱ تا ۴۰ سال هستند. از نظر جنسیت در گروه مسئولین روستایی و روستاییانی که مشارکت کرده‌اند همه پاسخگویان مرد هستند. در گروه روستاییانی که مشارکت نداشته‌اند، ۲۹/۴ درصد از پاسخگویان زنان و ۷۰/۶ درصد از پاسخگویان مردان هستند. توزیع پاسخگویان برحسب مدت سکونت در روستا نشان می‌دهد که در گروهی که مشارکت داشته‌اند ۹۷/۵ درصد روستاییان بالای ۱۰ سال در روستا سکونت داشته‌اند و تنها ۲/۵ درصد سکونتی بین ۵ تا ۱۰ سال را در روستا داشته‌اند. در گروهی که فاقد مشارکت بوده‌اند ۹۱/۹ درصد بالای ۱۰ سال، ۹/۵ درصد بین ۵ تا ۱۰ سال و تنها ۲/۲ درصد کمتر از ۵ سال در روستا سکونت داشته‌اند. از نظر تحصیلات نیز روستاییانی که مشارکت داشته‌اند ۴۱/۳ در مقطع ابتدایی و ۳۳/۱ در مقطع راهنمایی هستند که بیشترین درصد را نشان می‌دهند و در گروه روستاییانی که مشارکتی نداشته‌اند بیشترین درصدها (۴۷/۱ و ۴۴/۹) به ترتیب در مقطع ابتدایی، خواندن و نوشتن هستند؛ همچنین، ۷۱/۴ درصد از مسئولین دارای تحصیلات دیپلم به بالاتر می‌باشند و ۲۸/۶ درصد دارای تحصیلات در مقطع راهنمایی هستند؛ همچنین با بررسی وضعیت شغلی پاسخگویان، از بین گروه‌های شغلی زراعت، باغداری، دامداری، ترکیبی و سایر، در هر دو گروه روستاییان، شغل اکثر روستاییان در رده سایر قرار دارد، ۵۷/۹ درصد روستاییانی که مشارکت داشته‌اند و ۶۵/۵ درصد روستاییانی که مشارکتی نداشته‌اند. کمترین درصد مربوط به شغل دامداری است.

نتایج

بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت و عدم مشارکت روستاییان در طرح هادی

این متغیر دارای ۴ بُعد (فردی، اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی و سازمانی - قانونی) است که به تفکیک در دو گروه روستاییان (روستاییانی که مشارکت داشته‌اند و آنهایی که مشارکتی در فرآیند اجرای طرح هادی نداشته‌اند) مورد بررسی قرار گرفته است.

الف: عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان: بر اساس یافته‌های تحقیق، در بُعد فردی شاخص‌های احساس تعلق به روستا، ارتقای منزلت اجتماعی در روستا و احساس خرسندی از شرکت در فعالیت‌های جمعی، به ترتیب با مقادیر ۴/۱۴، ۳/۶۳ و ۳/۶۲، در بُعد اجتماعی - فرهنگی شاخص‌های تأثیرگذاری رسانه‌ها جهت مشارکت از طریق تبلیغات، روابط با سایر روستاهای همجوار و تأثیرگذاری فرهنگ مشارکت و همکاری اجتماعی در روستا به ترتیب با مقادیر ۳/۱۴، ۳/۰۹ و ۳/۰۶، در بُعد اقتصادی شاخص‌های بهره‌مندی از تسهیلات و اعتبارات جهت مشارکت، ارتقای پایگاه اقتصادی و دریافت مزد و حقوق در قبال همکاری به ترتیب با مقادیر ۲/۴۹، ۲/۴۳ و ۲/۳۸ و در بُعد سازمانی - قانونی شاخص‌های درخواست مسئولین، درخواست شورا، درخواست دهیار و عوامل آموزشی و ترویجی ترغیب‌کننده مشارکت به ترتیب با مقادیر ۳/۳۸، ۳/۲۹، ۳/۲۸ و ۳/۲۸، دارای تأثیر بیشتر در مشارکت روستاییان در فرایند طرح هادی است (جدول ۳).

ب: عوامل مؤثر بر عدم مشارکت روستاییان: بر اساس یافته‌های تحقیق، در بُعد فردی شاخص‌های عدم رضایت از نهادهای مسئول در اجرای طرح هادی، عدم انطباق اهداف طرح هادی با منافع من و داشتن تجربه منفی از اجرای طرح‌های مختلف به ترتیب با مقادیر ۲/۹۷، ۲/۹۱ و ۲/۷۵، در بُعد اجتماعی - فرهنگی

عدم وجود فرهنگ مشارکت و همکاری اجتماعی، عدم وجود رهبر و مدیری قوی و پیگیر جهت جذب مشارکت و عدم وجود آموزه های اجتماعی در زمینه همکاری و مشارکت به ترتیب با مقادیر ۳/۳۳، ۳/۱۶ و ۲/۸۶، در بُعد اقتصادی شاخص های ترس از داشتن ضرر مالی در صورت مشارکت در اجرای طرح هادی، عدم بهره مندی از تسهیلات و اعتبارات و عدم سود و منفعت مالی طرح هادی برای من، به ترتیب با مقادیر ۴/۲۸، ۳/۸۳ و ۳/۱۹ و در بُعد سازمانی - قانونی شاخص های عدم دخالت روستاییان در فرآیند تهیه و تصویب و ارزیابی طرح، عدم اطلاع از اهداف و روند اجرای طرح هادی و عدم برگزاری جلسات مشارکتی به ترتیب با مقادیر ۴/۳۹، ۴/۳۳ و ۴/۲۵ دارای تأثیر بیشتر در عدم مشارکت روستاییان در فرایند طرح هادی است.

یافته های تحقیق پیرامون عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در ابعاد فردی، اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی و سازمانی - قانونی نشان می دهد که در بین عوامل مورد مطالعه، در گروه مشارکت کنندگان، بعد فردی با بالاترین میانگین (۳/۶۲) دارای بیشترین تأثیر در مشارکت روستاییان و در گروه عدم مشارکت، بعد اقتصادی با بالاترین میانگین (۴/۰۱) دارای بیشترین تأثیر در عدم مشارکت روستاییان است (جدول ۳). در تحلیل فضایی عوامل مؤثر بر مشارکت در گروه مشارکت کنندگان روستایی، روستای نظراقا در کل با میانگین ۳/۳۴ بالاترین آماره و روستای خلیفه ای با آماره ۲/۷۷ پایین ترین وضعیت را ارائه نموده است. در عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستای چهاربرج، عوامل اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی روستای نظراقا، در عوامل سازمانی - قانونی روستای رودفاریاب بالاترین آماره را ارائه نموده است (جدول ۴).

بررسی میزان مشارکت روستاییان در تهیه و اجرای طرح هادی

این متغیر دارای چهار بعد تهیه، تصویب، اجرا، نظارت و نگهداری است که به همراه مواردی که روستاییان در آنها مشارکت داشته اند (کمک های مالی، ارائه اطلاعات به کارشناسان، کمک های فنی و ارائه نیروی کار) به تفکیک، در دو گروه روستاییان و مسئولین روستایی (اعضای شورای اسلامی و دهیار) مورد بررسی قرار گرفته است. یافته ها نشان می دهد که در مراحل تهیه تا اجرا و نگهداری طرح هادی، از نظر هر دو گروه، روستاییان در مرحله اجرای طرح دارای بیشترین مشارکت با آماره های ۳/۰۶ و ۳/۲۰ بوده اند. از سوی دیگر، از دیدگاه روستاییان مشارکت کننده، پایین ترین میزان مشارکت در مرحله تهیه طرح و از سوی مسئولین اجرایی روستاها در شهرستان، روستاییان پایین ترین میزان مشارکت را در مرحله تصویب طرح با آماره ۱/۹۲ داشته اند (جدول ۵).

میزان مشارکت روستاییان در فرایند مطالعه، اجرا و نگهداری طرح های هادی روستایی در سطح روستاها از روند تقریباً یکسانی تبعیت می کند، به نحوی که روستای بوشکان در مراحل تصویب، اجرا، نظارت و نگهداری و موارد مشارکت بهترین وضعیت را نشان می دهد و در کل نیز با آماره ۳/۳۴ در تمام ابعاد (به استثنای تهیه

جدول ۳. آمار توصیفی ابعاد متغیر عوامل مؤثر بر مشارکت و عدم مشارکت روستاییان

عدم مشارکت		مشارکت کنندگان		ابعاد
انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	
۰/۳۰۹	۲/۵۲	۰/۳۷۲	۳/۶۲	فردی
۰/۳۹۱	۲/۶۰	۰/۳۳۹	۲/۹۷	اجتماعی - فرهنگی
۰/۲۸۳	۴/۰۱	۰/۵۸۰	۳/۲۷	اقتصادی
۰/۳۵۷	۳/۵۲	۰/۵۶۴	۲/۳۷	سازمانی - قانونی
۰/۱۶۰	۳/۱۶	۰/۲۱۵	۳/۰۶	متغیر عوامل مؤثر بر مشارکت و عدم مشارکت

جدول ۴. میانگین و انحراف معیار ابعاد متغیر عوامل مؤثر بر مشارکت به تفکیک روستا

نام روستا	فردی		اجتماعی - فرهنگی		اقتصادی		سازمانی - قانونی		عوامل مشارکت مؤثر
	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	
رودفاریاب	۳/۲۷	۰/۱۱۲	۳/۱۹	۰/۳۸۱	۲/۴۴	۰/۹۸۸	۲/۸۷	۰/۵۵۷	۲/۹۴
خلیفه‌ای	۳/۲۰	۰/۰۷۶	۲/۸۴	۰/۴۱۲	۲/۴۸	۰/۶۲۷	۲/۵۷	۰/۵۱۶	۲/۷۷
بوشکان	۳/۳۴	۰/۱۹۲	۳/۰۵	۰/۲۵۷	۳/۲۲	۰/۴۴۱	۱/۹۵	۰/۵۸۶	۲/۸۹
دهرود سفلی	۳/۱۱	۰/۰۵۲	۲/۸۶	۰/۴۹۲	۳/۱۴	۰/۳۰۱	۲/۴۸	۰/۵۴۱	۲/۹۰
دهداران سفلی	۳/۲۲	۰/۱۵۷	۲/۶۵	۰/۱۶۲	۳/۱۱	۰/۴۷۱	۲/۷۲	۱/۰۸۰	۲/۹۳
نظرآقا	۳/۹۲	۰/۰۹۳	۳/۳۵	۰/۲۱۷	۳/۹۱	۰/۰۹۲	۲/۱۷	۰/۲۰۱	۳/۳۴*
چهاربرج	۴/۰۰	۰/۰۰۰	۳/۰۰	۰/۰۰۰	۳/۸۵	۰/۳۷۷	۲/۲۱	۰/۲۸۴	۳/۲۷
چاهخانی	۳/۹۱	۰/۰۷۸	۳/۰۴	۰/۲۵۱	۳/۶۷	۰/۴۶۲	۲/۶۶	۰/۰۰۰	۳/۳۲
درودگاه	۳/۸۴	۰/۱۸۸	۳/۱۰	۰/۱۲۳	۳/۴۱	۰/۲۶۵	۲/۴۴	۰/۴۰۰	۳/۲۰
خوش‌مکان	۳/۹۵	۰/۲۷۸	۲/۷۳	۰/۳۴۵	۳/۱۴	۰/۱۴۲	۲/۱۱	۰/۳۳۳	۲/۹۸
میانددشت	۳/۷۵	۰/۳۳۷	۲/۹۱	۰/۰۰۰	۳/۲۵	۰/۱۱۹	۲/۲۶	۰/۳۶۵	۳/۰۴
طلحه	۳/۸۸	۰/۲۲۸	۲/۷۷	۰/۲۴۹	۳/۲۴	۰/۱۴۲	۲/۱۶	۰/۳۳۳	۳/۰۱
جمع	۳/۶۱	۰/۱۴۹	۴/۱۱	۰/۲۴۰	۳/۲۳	۰/۳۶۸	۲/۳۸	۰/۴۳۳	-

جدول ۵. آمار توصیفی ابعاد متغیر میزان مشارکت روستاییان

ابعاد	مشارکت‌کنندگان		مسئولین روستایی	
	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
تهیه طرح هادی	۲/۵۷	۰/۶۰۸	۲/۵۸	۰/۶۷۸
تصویب طرح هادی	۲/۵۵	۰/۶۴۱	۱/۹۲	۰/۲۶۲
اجرای طرح هادی*	۳/۰۶	۰/۳۳۸	۳/۲۰	۰/۹۰۷
نظارت و نگهداری	۲/۴۹	۰/۶۳۶	۳/۰۴	۰/۷۹۳
موارد مشارکت	۲/۴۹	۰/۵۲۸	۲/۹۱	۰/۷۱۷
متغیر میزان مشارکت روستاییان	۲/۶۳	۰/۵۵۰	۲/۷۳	۰/۶۷۱

طرح) از وضعیت مناسبی برخوردار است. در مقابل روستای رودفاریاب با آماره ۲/۲۳ پایین‌ترین سطح مشارکت را در فرایند طرح به نمایش گذاشته است. در مراحل مختلف تهیه تا اجرای طرح هادی، پایین‌ترین میزان مشارکت در تهیه طرح متعلق به روستای طلحه، روند تصویب و اجرای طرح متعلق به روستای خلیفه‌ای، نظارت و نگهداری طرح متعلق به روستای میانددشت و موارد مشارکت (فنی، مالی و...) مربوط به روستای چهاربرج است (جدول ۶).

بررسی ارتباط بین متغیرهای عوامل مؤثر بر مشارکت و میزان مشارکت روستاییان

در بررسی رابطه بین متغیر مستقل (عوامل مؤثر بر مشارکت) و ابعاد میزان مشارکت و همچنین رابطه بین متغیر وابسته (میزان مشارکت در تهیه و اجرای طرح) و ابعاد متغیر مستقل، نتایج نشان می‌دهد که همبستگی قابل قبولی بین مشارکت در تهیه و تصویب طرح هادی روستاییان با عوامل مؤثر بر مشارکت وجود ندارد. رابطه نسبتاً ضعیفی بین موارد مشارکت (مال، فنی و...) با عوامل مؤثر بر مشارکت وجود داشته و میزان همبستگی بین مشارکت در اجرا و نگهداری با عوامل مؤثر بر مشارکت در سطح متوسطی (با آماره ۰/۲۲ تا ۰/۴۲۲) ارزیابی شده است. در کل نیز بین عوامل مؤثر بر مشارکت و میزان مشارکت رابطه معنی‌دار اما نسبتاً ضعیفی وجود دارد (جدول ۷).

همچنین در بررسی ارتباط بین میزان مشارکت روستاییان و ابعاد عوامل مؤثر بر مشارکت، نتایج نشان می‌دهد که از بین ابعاد متغیر مستقل (فردی، اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی و سازمانی - قانونی)، در بعد فردی، اجتماعی - فرهنگی سطح معنی‌دار کمتر از ۰/۰۵ است و رابطه معنی‌دار نسبتاً متوسطی (با آماره‌های ۰/۲۵۲ تا ۰/۳۷۷) بین میزان مشارکت و این عوامل وجود دارد. ولی در عوامل اقتصادی و سازمانی - قانونی رابطه معنی‌داری مشاهده نشده است (جدول ۸).

جدول ۶. میانگین و انحراف معیار ابعاد متغیر میزان مشارکت روستاییان به تفکیک روستا

نام روستا	تهیه طرح		تصویب طرح		اجرای طرح		نظارت و نگهداری		موارد مشارکت (فنی، مالی و...)		میزان مشارکت روستاییان
	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	
رودفاریاب	۲/۵۰	۰/۰۰۰	۲/۴۴	۰/۵۲۷	۳/۱۸	۰/۱۸۴	۳/۰۷	۰/۳۲۳	۲/۴۱	۰/۲۷۹	۲/۲۳
خلیفه‌ای	۲/۵۷	۰/۴۴۹	۲/۰۰	۰/۰۰۰	۲/۶۰	۰/۲۷۱	۳/۲۳	۰/۳۱۷	۲/۶۴	۰/۱۹۶	۲/۶۱
بوشکان	۳/۳۳	۰/۷۷۸	۳/۳۳	۰/۶۵۱	۳/۶۷	۰/۲۶۹	۳/۱۹	۰/۱۷۱	۳/۱۸	۰/۳۸۶	۳/۳۴*
دهرود سفلی	۲/۷۰	۰/۳۴۹	۲/۸۰	۰/۴۲۱	۲/۹۵	۰/۱۳۰	۲/۹۳	۰/۶۲۴	۲/۹۷	۰/۱۸۴	۲/۸۷
دهداران سفلی	۲/۶۲	۰/۴۳۳	۲/۶۶	۰/۴۹۲	۲/۸۸	۰/۱۱۶	۲/۶۹	۰/۶۲۶	۲/۵۲	۰/۲۹۱	۲/۶۷
نظرآقا	۳/۳۵	۰/۵۳۴	۳/۲۱	۰/۶۹۹	۳/۱۰	۰/۲۸۴	۲/۰۴	۰/۸۷۵	۲/۲۵	۰/۸۳۸	۲/۷۹
چهاربرج	۲/۲۸	۰/۳۹۳	۲/۲۸	۰/۴۸۷	۳/۱۲	۰/۱۶۲	۲/۰۹	۰/۱۶۲	۲/۰۰	۰/۰۰۰	۲/۳۵
چاهخانی	۲/۱۸	۰/۲۵۸	۲/۳۷	۰/۵۱۷	۳/۱۶	۰/۱۵۷	۲/۲۰	۰/۱۷۲	۲/۲۵	۰/۱۳۳	۲/۴۳
درودگاه	۲/۲۵	۰/۳۲۵	۲/۲۱	۰/۴۲۵	۳/۱۷	۰/۱۵۵	۲/۴۵	۰/۲۸۰	۲/۶۰	۰/۴۴۶	۲/۵۴
خوش‌مکان	۲/۱۶	۰/۳۵۳	۲/۲۲	۰/۴۴۰	۲/۸۳	۰/۳۴۷	۲/۰۳	۰/۱۱۱	۲/۱۹	۰/۳۹۰	۲/۲۹
میاندشت	۲/۲۰	۰/۴۴۷	۲/۲۰	۰/۴۴۷	۳/۰۰	۰/۰۰۰	۲/۰۰	۰/۰۰۰	۲/۳۰	۰/۴۴۷	۲/۳۴
طلحه	۲/۱۷	۰/۳۷۲	۲/۲۱	۰/۴۲۵	۲/۸۴	۰/۳۰۶	۲/۰۲	۰/۰۸۹	۲/۲۸	۰/۴۶۸	۲/۳۰
جمع	۲/۵۲	۰/۳۹۰	۲/۲۹	۰/۴۶۰	۳/۰۰	۰/۱۹۸	۲/۴۹	۰/۲۶۰	۲/۴۶	۰/۳۳۸	-

جدول ۷. بررسی رابطه بین عوامل مؤثر بر مشارکت و ابعاد میزان مشارکت روستاییان

عوامل مؤثر در مشارکت (متغیر مستقل)	همبستگی پیرسن	تهیه	تصویب	اجرا	نظارت	موارد مشارکت (مالی، فنی و...)	میزان مشارکت (متغیر وابسته)
مشارکت (متغیر مستقل)	ضریب همبستگی	۰/۰۶۸	۰/۰۷۴	۰/۲۲۰	۰/۴۳۲	۰/۳۷۰	۰/۲۹۸
	سطح معنی‌داری	۰/۴۰۴	۰/۳۵۵	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	۰/۰۴۱	۰/۰۱۱
نتیجه							
معنی‌دار است	معنی‌دار نیست	معنی‌دار نیست	معنی‌دار است	معنی‌دار است	معنی‌دار است	معنی‌دار است	معنی‌دار است
	-	-	-	متوسط	متوسط	ضعیف	ضعیف

جدول ۸. بررسی رابطه بین میزان مشارکت روستاییان و ابعاد عوامل مؤثر بر مشارکت

میزان مشارکت (متغیر مستقل)	همبستگی پیرسن	فردی	اجتماعی - فرهنگی	اقتصادی	سازمانی - قانونی	عوامل مؤثر در مشارکت (متغیر مستقل)
مشارکت (متغیر مستقل)	ضریب همبستگی	۰/۳۷۷	۰/۲۵۲	۰/۱۳۶	۰/۱۱۴	۰/۲۹۸
	سطح معنی‌داری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۳	۰/۰۶۹	۰/۹۶۲	۰/۰۱۱
نتیجه						
معنی‌دار است	معنی‌دار است	معنی‌دار است	معنی‌دار است	معنی‌دار نیست	معنی‌دار نیست	معنی‌دار است
	متوسط	متوسط	متوسط	-	-	ضعیف

اثرگذاری ابعاد عوامل مؤثر بر مشارکت بر میزان مشارکت روستاییان

برای بررسی میزان اثرگذاری ابعاد (فردی، اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، سازمانی - قانونی) مؤثر بر مشارکت بر میزان مشارکت روستاییان از مدل رگرسیون گام به گام استفاده شده است. نتایج مربوط به آزمون نشان‌دهنده مقدار سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ است، لذا مدل رگرسیون از لحاظ آماری معنی‌دار است. بنا به ضریب تعیین می‌توان گفت که متغیرهای مستقل در مدل ۳۴/۶٪ از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کند. این مقدار در مرحله تهیه، تصویب، اجرا، نظارت و نگهداری و بر موارد مشارکت (فتی، مالی و...) نیز مشخص شده است. به طوری که به عنوان مثال در مرحله نظارت و نگهداری از طرح هادی، متغیرهای مستقل در مدل ۴۳/۴٪ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کند (جدول ۹).

در بررسی میزان اثرگذاری عوامل فردی، اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، سازمانی - قانونی مؤثر بر مشارکت بر میزان مشارکت روستاییان، عوامل فردی و اجتماعی - فرهنگی در مدل باقی مانده‌اند، به نحوی که سطح معنی‌داری برای میزان تأثیر این ابعاد از ۰/۰۵ کمتر است، بنابراین، عوامل فردی و اجتماعی - فرهنگی بر میزان مشارکت روستاییان تأثیر قابل ملاحظه‌ای دارند؛ و عوامل سازمانی - قانونی و اقتصادی در مدل معنی‌دار نیستند عوامل اجتماعی در تمام مراحل تهیه، تصویب، اجرا و نگهداری طرح هادی تأثیر قابل توجهی داشته‌اند، اما عوامل فردی فقط در مراحل تهیه طرح و نظارت و نگهداری تأثیرگذار بوده و عوامل اقتصادی نیز فقط در مرحله نظارت و نگهداری تأثیرگذار است (جدول ۱۰).

در ادامه با بررسی اثرگذاری عوامل مؤثر بر مشارکت، بر روی میزان مشارکت در مراحل تهیه، تصویب، اجرا و نظارت و نگهداری و همچنین موارد مشارکت، نیز مشخص شد که در مرحله تهیه طرح نیز تنها عوامل فردی و عوامل اجتماعی - فرهنگی در میزان مشارکت روستاییان مؤثر است؛ و به همین ترتیب در مرحله

جدول ۹. تحلیل واریانس رگرسیون چندگانه عوامل مؤثر بر مشارکت و میزان مشارکت روستاییان

ابعاد متغیر	منبع تغییرات	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	ضریب تعیین	آماره F	سطح معنی‌داری
میزان مشارکت کل	اثر رگرسیونی	۵۶/۳۶۵	۴	۱۴/۰۹۱	۰/۳۴۶	۸۴/۴۵۸	۰/۰۰۰
	باقیمانده	۱۹/۳۵۴	۱۱۶	۰/۱۶۷			
	کل	۷۵/۷۱۹	۱۲۰	-			
مرحله تهیه طرح	اثر رگرسیونی	۴۲/۷۴۹	۴	۱۰/۶۸۷	۰/۲۴۰	۹/۱۶۵	۰/۰۰۰
	باقیمانده	۱۳۵/۲۶۷	۱۱۶	۱/۱۶۶			
	کل	۱۷۸/۰۱۷	۱۲۰	-			
مرحله تصویب	اثر رگرسیونی	۱۷/۸۳۳	۴	۴/۴۵۸	۰/۱۲۵	۱/۶۴۲	۰/۰۰۴
	باقیمانده	۳۱۵/۰۴۳	۱۱۶	۲/۷۱۶			
	کل	۳۳۲/۸۷۶	۱۲۰	-			
مرحله اجرا	اثر رگرسیونی	۲/۷۵۷	۴	۰/۶۸۹	۰/۰۶۵	۱/۳۶۲	۰/۰۲۰
	باقیمانده	۵۸/۷۱۴	۱۱۶	۰/۵۰۶			
	کل	۶۱/۴۷۱	۱۲۰	-			
نظارت و نگهداری	اثر رگرسیونی	۱۹/۶۱۱	۴	۴/۹۰۳	۰/۴۳۴	۳/۰۸۹	۰/۰۱۹
	باقیمانده	۱۸۴/۰۹۱	۱۱۶	۱/۵۸۷			
	کل	۲۰۳/۷۰۲	۱۲۰	-			
موارد مشارکت	اثر رگرسیونی	۱۷/۳۶۳	۴	۴/۳۴۱	۰/۱۰۷	۳/۴۶۹	۰/۰۱۰
	باقیمانده	۱۴۵/۱۵۰	۱۱۶	۱/۲۵۱			
	کل	۱۶۲/۵۱۲	۱۲۰	-			

جدول ۱۰. بررسی تأثیرگذاری عوامل مؤثر در مشارکت بر میزان مشارکت روستاییان و مراحل مختلف طرح هادی

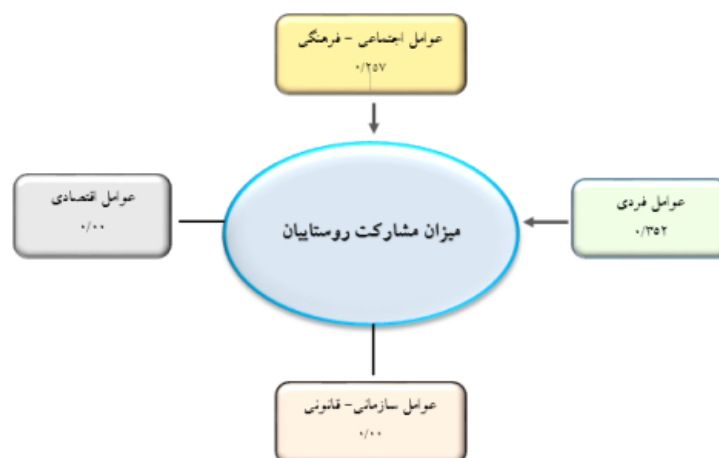
مرحله	ابعاد	ضریب		ضریب استاندارد شده	آماره T	سطح معنی داری	نتیجه
		B	خطا				
میزان مشارکت کل	عرض از مبدأ*	۱/۰۹۹	۰/۶۳۶	-----	۱/۷۲۹	۰/۰۰۰	-
	فردی	۰/۴۳۵	۰/۰۶۱	۰/۳۵۲	۶/۶۵۶	۰/۰۰۰	معنی دار است
	اجتماعی - فرهنگی	۰/۳۱۷	۰/۰۵۳	۰/۲۵۷	۴/۰۸۲	۰/۰۰۳	معنی دار است
	سازمانی - قانونی	۰/۰۱۴	۰/۰۴۹	۰/۰۲۷	۰/۲۸۲	۰/۷۷۸	معنی دار نیست
	اقتصادی	-۰/۰۷۷	۰/۰۴۶	-۰/۱۴۸	-۰/۶۹۳	۰/۰۹۳	معنی دار نیست
مرحله تهیه طرح	عرض از مبدأ (تهیه)*	۱/۹۹۹	۱/۶۸۰	-----	۱/۱۹۰	۰/۰۰۰	-
	فردی	۰/۳۷۷	۰/۱۶۰	۰/۱۹۹	۲/۳۴۸	۰/۰۲۱	معنی دار است
	اجتماعی - فرهنگی	۰/۸۰۳	۰/۱۴۱	۰/۴۹۵	۵/۷۰۳	۰/۰۰۰	معنی دار است
	اقتصادی	۰/۱۱۸	۰/۰۹۸	۰/۱۱۵	۱/۱۹۹	۰/۲۳۳	معنی دار نیست
	سازمانی - قانونی	۰/۰۹۵	۰/۰۹۸	۰/۰۹۲	۰/۹۷۷	۰/۳۳۱	معنی دار نیست
مرحله تصویب	عرض از مبدأ (تصویب)*	۱/۸۹۹	۲/۵۶۴	-	۰/۶۴۱	۰/۰۱۲	-
	اجتماعی - فرهنگی	۰/۵۰۰	۰/۱۹۸	۰/۲۴۵	۲/۵۲۲	۰/۰۱۳	معنی دار است
	فردی	۰/۰۵۷	۰/۲۴۵	۰/۰۲۲	۰/۲۳۴	۰/۸۱۵	معنی دار نیست
	اقتصادی	۰/۰۳۴	۰/۱۵۰	۰/۰۲۴	۰/۲۲۶	۰/۸۲۱	معنی دار نیست
	سازمانی - قانونی	۰/۲۰۶	۰/۱۳۵	۰/۱۶۹	۱/۱۴۲	۰/۱۲۹	معنی دار نیست
مرحله اجرا	عرض از مبدأ (اجرا)*	۴/۲۸۶	۱/۱۰۷	-	۳/۸۷۲	۰/۰۰۰	-
	اجتماعی - فرهنگی	۰/۲۹۳	۰/۰۸۹	۰/۲۵۴	۱/۵۶۴	۰/۰۲۰	معنی دار است
	فردی	۰/۰۴۸	۰/۱۰۶	۰/۰۴۳	۰/۴۵۲	۰/۶۵۲	معنی دار نیست
	اقتصادی	۰/۰۴۱	۰/۰۶۵	۰/۰۶۹	۰/۶۳۶	۰/۵۲۶	معنی دار نیست
	سازمانی - قانونی	۰/۱۱۹	۰/۰۶۴	۰/۱۹۶	۱/۸۴۶	۰/۰۶۷	معنی دار نیست
نظارت و نگهداری	عرض از مبدأ (نظارت و ...)*	۹/۹۳۹	۱/۹۶۰	-	۵/۰۷۱	۰/۰۰۰	-
	فردی	۰/۴۱۳	۰/۱۸۷	۰/۲۰۳	۲/۲۰۵	۰/۰۲۹	معنی دار است
	اجتماعی - فرهنگی	۰/۳۰۰	۰/۰۷۵	۰/۲۷۵	۲/۳۸۴	۰/۰۱۲	معنی دار است
	اقتصادی	۰/۲۴۸	۰/۱۱۴	۰/۲۲۷	۲/۱۶۶	۰/۰۳۲	معنی دار است
	سازمانی - قانونی	۰/۱۶۵	۰/۱۶۴	۰/۰۹۵	۱/۰۰۵	۰/۲۲۴	معنی دار نیست
موارد مشارکت	عرض از مبدأ (موارد مشارکت)*	۸/۳۵۹	۱/۷۴۰	-	۴/۸۰۳	۰/۰۰۰	-
	فردی	۰/۵۸۹	۰/۱۶۶	۰/۳۴۵	۳/۵۴۴	۰/۰۰۱	معنی دار است
	اجتماعی - فرهنگی	۰/۱۹۶	۰/۱۴۶	۰/۱۲۷	۱/۳۴۶	۰/۱۸۱	معنی دار نیست
	اقتصادی	۰/۰۹۱	۰/۱۰۲	۰/۰۹۴	۰/۹۰۰	۰/۳۷۰	معنی دار نیست
	سازمانی - قانونی	۰/۰۱۰	۰/۱۰۱	۰/۰۱۰	۰/۰۹۶	۰/۹۲۳	معنی دار نیست

* متغیر وابسته: میزان مشارکت روستاییان و مراحل مختلف طرح هادی

تصویب و اجرای طرح، تنها عوامل اجتماعی - فرهنگی بر میزان مشارکت روستاییان در این مراحل تأثیری مستقیم دارد؛ اما در مرحله نظارت و نگهداری طرح سه دسته عوامل فردی، اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی در مدل باقی ماندند و مقدار سطح معنی داری برای این عوامل از ۰/۰۵ کمتر است؛ بنابراین این سه بعد بر میزان مشارکت روستاییان در مرحله نظارت و نگهداری طرح هادی تأثیر مستقیمی دارند. در بررسی اثرگذاری عوامل مؤثر بر مشارکت در موارد مشارکت (فنی، مالی و...) نیز تنها عوامل فردی بر میزان مشارکت روستاییان تأثیر مستقیم داشته است (جدول ۱۱ و شکل ۳).

جدول ۱۱. ضریب تأثیر عوامل مؤثر بر مشارکت بر میزان مشارکت روستاییان در فرایند طرح هادی روستایی در منطقه

متغیر وابسته	میزان مشارکت	مرحله تهیه	مرحله تصویب	مرحله اجرا	مرحله نظارت و نگهداری	موارد مشارکت
عرض از مبدأ	۱/۰۹۹	۱/۹۹۹	۱/۸۹۹	۴/۲۸۶	۹/۹۳۹	۸/۳۵۹
فردی	۰/۴۳۵	۰/۳۷۷	-	-	۰/۴۱۳	۰/۵۸۹
اجتماعی - فرهنگی	۰/۳۱۷	۰/۸۰۳	۰/۵۰۰	۰/۲۹۳	۰/۳۰۰	-
اقتصادی	-	-	-	-	۰/۲۴۸	-
سازمانی - قانونی	-	-	-	-	-	-

شکل ۳. اهمیت نسبی عوامل مؤثر بر مشارکت بر میزان مشارکت روستاییان در تهیه، تصویب و اجرای طرح

بحث

بر اساس نتایج پژوهش، در مراحل مختلف طرح هادی، میزان مشارکت در مرحله اجرا، نظارت و نگهداری و موارد مشارکت، رابطه معنی دار و مستقیم نسبتاً متوسطی بین عوامل مؤثر بر مشارکت و این سه مورد مشاهده شده است؛ و از بین عوامل مؤثر بر مشارکت، عوامل فردی و اجتماعی - فرهنگی نیز رابطه معنی دار، مستقیم و نسبتاً متوسطی با میزان مشارکت روستاییان در طرح هادی روستایی داشته‌اند. به طور کلی بین میزان مشارکت روستاییان در طرح هادی و عوامل مؤثر بر مشارکت رابطه معنی داری وجود دارد و بنا به ضریب تعیین در آزمون رگرسیون می‌توان گفت که عوامل مؤثر بر مشارکت در مدل ۳۴/۶ درصد از تغییرات میزان مشارکت را تبیین می‌کند. در مقایسه نتایج پژوهش حاضر با نتایج پژوهش‌های قبلی باید عنوان کرد که نتایج پژوهش حاضر با پژوهش عنابستانی در سال ۱۳۹۲ که معتقد است بین عوامل فردی (ویژگی‌های فردی) مؤثر بر مشارکت و فرآیند اجرای طرح‌های هادی روستایی ارتباط معنادار و ضعیفی وجود دارد و عوامل فردی مؤثر بر مشارکت فقط ۱۴ درصد تغییرات وابسته را تبیین و توجیه می‌کند، هماهنگی وجود دارد. از سوی دیگر با نتیجه تحقیق طالب و همکاران در سال ۱۳۹۱ که معتقدند مشارکت به معنی همکاری روستاییان در طرح‌های تهیه‌شده توسط دیگران نیست، بلکه مشارکت سطوح مختلفی دارد و مشارکت مطلوب زمانی پدید می‌آید که روستاییان بتوانند در سطوح ذهنی و عینی و تصمیم‌گیری و اجرایی دخالت داشته باشند، همسویی وجود دارد، به نحوی که میزان مشارکت روستاییان در روند تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی تبیین‌کننده آن است. علاوه بر این، کوهی در سال ۱۳۸۲ معتقد است که عوامل گروهی، اجتماعی، فرهنگی، نگرشی، سطح تحصیلات، سن، وضعیت تأهل، نوع شغل و نوع محصول زیر کشت بر مشارکت اقتصادی روستاییان در طرح‌های توسعه روستایی مؤثر هستند. در تحقیق حاضر مشخص گردید که عوامل فردی و اجتماعی-فرهنگی بر میزان مشارکت روستاییان در طرح هادی مؤثرند، اما عوامل اقتصادی و سازمانی-قانونی مؤثر بر مشارکت تأثیرگذاری روشنی بر میزان مشارکت روستاییان نداشته‌اند؛ همچنین نتیجه تحقیق محمودیان در سال ۱۳۷۱ که نشان می‌دهد به استثنای شغل و سن هر چه بر میزان متغیرهای مستقل، میزان ارتباط روستاییان با مجریان، میزان آگاهی، میزان وابستگی به دولت، وضعیت اقتصادی، اعتماد، انگیزه روستاییان افزوده شود به همان میزان مشارکت روستاییان افزایش می‌یابد، با نتایج تحقیق فعلی (اثربرداری عوامل فردی و اجتماعی-فرهنگی) همسو است. در نهایت تحقیق شیخ‌حسینی و مهمان‌دوست در سال ۱۳۸۹

در زمینه آگاهی از اهمیت مشارکت در طرح‌های عمرانی و همچنین میزان مشارکت اقتصادی و اجتماعی در این طرح‌ها، اهالی روستا از میانگین بالایی برخوردار بودند، بدین معنی که آگاهی و مشارکت زیادی در اجرای طرح‌های عمرانی داشته‌اند مشابه (مؤلفه آگاهی در عوامل فردی موثر بر مشارکت) بوده است؛ بنابراین، بخشی از نتایج این پژوهش‌ها در تحقیق حاضر تأیید و بخشی از آن نیز رد شده است.

نتیجه‌گیری

برای بررسی نقش مشارکت روستاییان در فرآیند اجرای طرح هادی روستایی در شهرستان دشتستان، ۱۲ سکونتگاه روستایی این شهرستان که در آنها مشارکت روستاییان در این فرآیند چشم‌گیرتر از سایر روستاها بود، انتخاب شد؛ و این انتخاب بر اساس مطالعات اکتشافی از کارشناسان و مسئولین شهرستانی بوده است. به این منظور ۲۵۷ نمونه مورد مطالعه قرار گرفتند. از بین این تعداد ۱۲۱ نفر در این فرآیند مشارکت داشتند که همگی مرد بودند و ۱۳۶ نفر در این فرآیند مشارکتی نداشتند که ۲۹/۴ درصد زنان و ۷۰/۶ مردان را شامل می‌شد. بیش از ۹۰ درصد روستاییان، بیش از ۱۰ سال در روستاها سکونت داشتند و تنها درصد کمی (۳/۰)، کمتر از ۵ سال در روستاها سکونت داشتند که شامل کسانی بودند که در گروه عدم مشارکت قرار داشتند. در بین ویژگی‌های فردی میزان تحصیلات و سن روستاییان به ترتیب ارتباط مستقیم و معکوسی با میزان مشارکت آنها در فرآیند اجرا طرح داشتند.

میزان مشارکت روستاییان در فرایند طرح هادی روستایی از وضعیت متوسطی برخوردار است، به نحوی که متوسط ارزیابی دیدگاه روستاییانی که در مراحل تهیه، تصویب، اجرا و نگهداری طرح‌ها مشارکت داشته‌اند، این وضعیت را نشان می‌دهد، اما در مجموع میزان مشارکت روستاییان در مرحله اجرای طرح نسبت به سایر مراحل بیشتر بوده است. تحلیل فضایی وضعیت مشارکت در بین روستاهای مورد مطالعه نشان می‌دهد که روستای بوشکان و رود فاریاب به ترتیب بیشترین و کمترین میزان مشارکت را روند تهیه و اجرای طرح‌ها داشته‌اند. بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت و عدم مشارکت نشان می‌دهد که در بین روستاییانی که در طرح‌ها مشارکت داشته‌اند، عوامل فردی بیشترین تأثیر را بر مشارکت آنان داشته است و روستاییانی که در طرح‌ها مشارکت نداشته‌اند، نیز عوامل اقتصادی مهم‌ترین عامل عدم مشارکت خود در انجام طرح‌ها ابراز نموده‌اند. در بین عوامل فردی مؤثر بر مشارکت در گروه روستاییان دارای مشارکت، شاخص (احساس تعلق به روستا) بیشترین اثرگذاری را بر مشارکت آنان در انجام طرح‌ها داشته است. در بین عوامل اقتصادی مؤثر بر عدم مشارکت در گروه دوم، شاخص (ترس از داشتن ضرر مالی در صورت مشارکت در اجرای طرح هادی) دارای بالاترین تأثیر برای توجیه عدم مشارکت آنان در طرح‌های هادی بوده است. در تحلیل فضایی عوامل مؤثر بر مشارکت در گروه اول، روستای نظرآقا و رود فاریاب به ترتیب بیشترین و کمترین میزان اثرگذاری عوامل مؤثر بر مشارکت را در منطقه مورد مطالعه نشان داده‌اند.

برای بررسی فرضیه تحقیق، دو آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون گام به گام به کار گرفته شده است. با توجه به نتیجه همبستگی، از بین ابعاد میزان مشارکت، در بعد اجرا، نظارت و نگهداری و موارد مشارکت، سطح معنی‌دار کمتر از ۰/۰۵ است و این نشان‌دهنده رابطه معنی‌دار مستقیم بین عوامل مؤثر بر مشارکت و این سه مورد است؛ و از بین ابعاد عوامل مؤثر بر مشارکت، در دو بعد فردی و اجتماعی - فرهنگی سطح معنی‌دار کمتر از ۰/۰۵ است و این نشان‌دهنده رابطه معنی‌دار بین میزان مشارکت و این دو بعد است. به طور کلی بین میزان مشارکت و عوامل مؤثر بر مشارکت رابطه معنی‌داری وجود دارد زیرا سطح معناداری (۰/۰۱)

است. بنا به ضریب تعیین می‌توان گفت که عوامل مؤثر بر مشارکت در مدل ۳۴/۶٪ درصد از تغییرات میزان مشارکت را تبیین می‌کند.

در نهایت با توجه به نتایج آزمون‌های همبستگی و رگرسیون گام به گام نتیجه می‌گیریم که فرضیه تحقیق مبنی بر «تأثیر عوامل مؤثر بر مشارکت در میزان مشارکت روستاییان» پذیرفته می‌شود و این نشان‌دهنده تأیید فرضیه تحقیق است.

با توجه به یافته‌ها و نتایج پژوهش، جهت آگاهی و مشارکت بیشتر و هرچه مطلوب‌تر روستاییان در فرآیند اجرای طرح‌های هادی روستایی موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:

- برگزاری کارگاه‌های آموزشی در زمینه آشنایی با روند تهیه، اجرا و نگهداری طرح‌های هادی روستایی و نحوه مشارکت روستاییان در آن به توجه به تأثیرگذاری شاخص آگاهی در بین عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان؛
- اعطای مشوق‌های مالی و دادن امتیازات به روستاییانی که در فرآیند اجرای طرح مشارکت داشته‌اند، با توجه به اینکه مهم‌ترین عامل در گروه روستاییانی که در طرح هادی مشارکت نداشته‌اند، عوامل اقتصادی بوده است؛
- توجه به سنت‌ها و باورهای فرهنگی و اجتماعی روستاییان با هدف جلب مشارکت آنها در فرایند اجرای طرح‌ها، با توجه به نقش بارز عوامل اجتماعی - فرهنگی مؤثر بر مشارکت روستاییانی که در انجام طرح مشارکت داشته‌اند.
- توجه خاص به حفظ و انسجام اجتماعی با مشارکت مردم، دولت و رهبران محلی، از طریق ارزش دادن به شکل‌های غیردولتی و شوراهای، با توجه به نقش بارز انسجام اجتماعی در بین عوامل اجتماعی - فرهنگی مؤثر بر مشارکت در منطقه مورد مطالعه؛
- تغییر دید مسئولان تصمیم‌گیر و ایجاد باور در آنها نسبت به امر مشارکت روستاییان در پروژه‌های زیرمجموعه طرح هادی روستایی با توجه به نگاه روستاییان به عملکرد سازمان‌های مسئول در بین عوامل قانونی - سازمانی.

منابع

- ابراهیمی، علی (۱۳۸۶) اجرای طرح هادی روستایی توسط دهیاران و چالش‌های پیش رو، ماهنامه دهیاری‌ها، ۲۲ (۱)، صص. ۲۹-۳۲.
- استاندارداری بوشهر (۱۳۹۴) آخرین تقسیمات کشوری شهرستان دشتستان، بوشهر: استانداری بوشهر.
- آزاد ارمکی، تقی؛ کمالی، افسانه (۱۳۸۳) اعتماد، اجتماع و جنسیت، جامعه‌شناسی ایران، ۵ (۲)، صص. ۱۰۰-۱۲۰.
- بهرامی، علی (۱۳۸۳) فرآیند برنامه‌ریزی توسعه روستایی، مجموعه مقالات کنگره توسعه روستایی؛ چالش‌ها و چشم‌اندازها، مؤسسه آموزش عالی و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی، تهران، صص. ۱۶۰-۱۴۵.
- تاجبخش، کیان (۱۳۸۴) سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه، ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان، انتشارات شیرازه، تهران.
- ترکمانی، جواد؛ میرزایی، مهنوش (۱۳۷۸) تحلیل اقتصادی عوامل مؤثر بر مشارکت زنان روستایی در فعالیت‌های تولیدی همراه با دستمزد، روستا و توسعه، ۳ (۱۲)، صص. ۸۱-۹۷.

- جباری، حبیب (۱۳۷۸) مشارکت و توسعه اجتماعی، مجموعه مقالات همایش توسعه اجتماعی وزارت کشور، صص. ۷-۸.
- حسن‌نژاد، مریم؛ کهنسال، محمدرضا؛ قربانی، محمد (۱۳۹۰) عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در گروه‌های توسعه روستایی: مطالعه موردی پروژه بین‌المللی ترسیب کربن در خراسان جنوبی، روستا و توسعه، ۱۴ (۲)، صص. ۷۳-۹۱.
- دارابی، حسن (۱۳۸۷) مشارکت، دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، جلد سوم، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، تهران.
- دانش‌مهر، حسین؛ احمدش، رشید (۱۳۸۸) بررسی نگرش اجتماعی روستائیان نسبت به مشارکت اجتماعی، مجله توسعه روستایی، ۱ (۱)، صص. ۱۵۶-۱۲۹.
- رضایی، روح‌الله؛ صفا، لیلا (۱۳۹۲)، تحلیل مشکلات اجرای طرح های در مناطق روستایی شهرستان زنجان، مسکن و محیط روستا، ۴۷ (۱۴۲)، صص. ۴۹-۶۶.
- رضایی، روح‌الله؛ ودادی، الهام؛ مهردوست، خدیجه (۱۳۹۱) بررسی عوامل تأثیرگذار بر مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری حوزه آبخیز خمارک، (مطالعه موردی روستای ده جلال)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، ۳ (۱)، صص. ۲۰۱-۲۱۴.
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۷۲) سنجش گرایش روستاییان نسبت به جهاد سازندگی، مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی، وزارت جهاد کشاورزی، تهران.
- سازمان برنامه و بودجه، کمیته بررسی مشارکت مردمی (۱۳۷۶) نگرشی بر مقوله مشارکت مردم، سازمان برنامه و بودجه، تهران.
- سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور (۱۳۸۵) آشنایی با طرح‌های هادی و کنترل و نظارت بر ساخت و ساز روستایی، مرکز مطالعات و خدمات تخصصی شهری و روستایی پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی، تهران.
- شریفی، امید؛ غلامرضایی، سعید؛ رضایی، روح اله (۱۳۸۹) بررسی عوامل مؤثر بر میزان مشارکت روستاییان، در طرح‌های آبخیزداری منطقه جیرفت، علوم و مهندسی آبخیزداری ایران، ۴ (۱۲)، صص. ۹-۱.
- شهبازی، اسماعیل (۱۳۸۹) درآمدی بر آسیب‌شناسی توسعه روستایی، تهران: انتشارات؛ دانشگاه شهید بهشتی
- شیخ‌حسنی، غلامحسین؛ مهماندوست، فهیمه (۱۳۸۹) نقش مشارکت اجتماعی و اقتصادی روستاییان در طرح‌های عمران روستایی (نمونه موردی: دهستان نساء)، جغرافیایی سرزمین، ۷ (۲۸)، صص. ۱۲۹-۱۰۹.
- طالب، مهدی، نادری، عفوات، میرزایی، حسین (۱۳۹۱) ارزیابی نقش مشارکت در طرح‌های توسعه مناطق روستایی (نمونه موردی: طرح‌های تجمیع مناطق روستایی)، توسعه روستایی، ۴ (۱)، صص. ۱۷-۱.
- عظیمی، نورالدین؛ جمشیدیان، مجید (۱۳۸۴) ارزیابی اثربخشی طرح‌های هادی بر توسعه روستایی (نمونه موردی: غرب گیلان)، نشریه هنرهای زیبا، ۲۲ (۱)، صص. ۳۴-۲۵.
- عفتی، محمد (۱۳۷۱) بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در طرح‌های توسعه روستایی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمد عبداللهی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.
- عنابستانی، علی‌اکبر (۱۳۹۲) بررسی عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرآیند اجرای طرح‌های هادی روستایی، (مطالعه موردی: شهرستان خواف)، جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۱۱ (۲۱)، صص. ۲۲۲-۱۹۵.

- عنابستانی، علی اکبر (۱۳۹۳-الف) تحلیل اثرگذاری عوامل ساختاری - نهادی مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرآیند اجرای طرح‌های هادی روستایی، (نمونه موردی: روستاهای شهرستان خواف)، **برنامه‌ریزی منطقه‌ای**، ۴ (۱۳)، صص. ۶۰-۴۵.
- عنابستانی، علی اکبر (۱۳۹۳-ب) نقش نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی، مطالعه موردی شهرستان خواف، **آمایش جغرافیایی فضا**، ۴ (۱۱)، صص. ۱۵۰-۱۲۵.
- عنابستانی، علی اکبر؛ اکبری، محمدحسن (۱۳۹۱) ارزیابی طرح‌های هادی و نقش آن در توسعه کالبدی روستا از دیدگاه روستاییان، (مطالعه موردی: شهرستان جهرم)، **پژوهش‌های جغرافیای انسانی**، ۴۴ (۴)، صص. ۱۱۰-۹۳.
- عنابستانی، علی اکبر؛ شایان، حمید؛ جلالیان، حمید؛ تقیلو، علی اکبر؛ خسروبیگی، رضا (۱۳۹۱) تحلیل عوامل ساختاری مؤثر بر مشارکت روستاییان در توسعه نواحی روستایی (مطالعه موردی شهرستان ایجرود استان زنجان)، **نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی**، ۲۱ (۲۴)، صص. ۲۷-۷.
- فیروزنیا، قدیر (۱۳۸۶) ضرورت تجدید در تهیه و اجرای طرح هادی روستایی، **ماهنامه دهیاری‌ها**، ۲۲ (۱)، صص. ۳۶-۳۳.
- قاسمی، محمدعلی (۱۳۸۰) **بررسی عوامل اجتماعی - اقتصادی مؤثر بر میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی بخش مرکزی شهرستان کاشان**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: علی شکوری، دانشگاه تهران.
- کریشنا، آینود (۱۳۸۵) **سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه**، به کوشش کیان تاجبخش، ترجمه افشین خاکباز و حسین پویان، تهران: نشر شیرازه.
- کریمی‌زاده، کیوان؛ غفاری، گلاله؛ یونس‌زاده جلیلی، سهیلا (۱۳۸۷) نقش مشارکت‌های مردمی در طرح‌های آبخیزداری و حوزه‌های آبریز گرگان، **مجموعه مقالات اولین کنفرانس بین‌المللی بحران آب**، گرگان، صص. ۴۹-۴۱.
- کوثری، مسعود (۱۳۷۴)، **بررسی تأثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان در فعالیت‌های عمرانی**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: مهدی طالب، دانشگاه تربیت مدرس.
- کوهی، کمال (۱۳۸۴) **بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت اقتصادی روستاییان در طرح‌های توسعه روستایی شهرستان ورزقان (نمونه موردی روستای دیزن ملک)**، **جغرافیا و برنامه‌ریزی**، ۵ (۱۸)، صص. ۱۹۰-۱۷۶.
- کوهی، کمال؛ تقوی، نعمت‌الله (۱۳۸۲) **سنجش میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های توسعه روستایی، جغرافیا و برنامه‌ریزی**، ۴ (۱۴)، صص. ۱۱۰-۸۲.
- کریمی، یوسف (۱۳۸۲) **روان‌شناسی اجتماعی**، دانشگاه پیام نور، تهران.
- لیتل، دانیل (۱۳۷۳) **تبیین در علوم اجتماعی، درآمدی به فلسفه علم‌الاجتماع**، ترجمه عبدالکریم سروش. تهران: مؤسسه فرهنگی صراط.
- محسنیان‌راد، مهدی (۱۳۷۴) **ارتباط جمعی و توسعه روستایی**، تهران: معاونت ترویج و مشارکت مردمی وزارت جهاد سازندگی.
- محسنی تبریزی، علی‌رضا (۱۳۷۱) **پروژه بررسی زمینه‌های مشارکتی روستاییان و ارتباط آن با ترویج کشاورزی**، تهران: معاونت ترویج و مشارکت مردمی وزارت جهاد سازندگی.
- محسنی تبریزی، علی‌رضا (۱۳۷۷)، **طرح بررسی راه‌های جلب مشارکت مردمی در توسعه پایدار کشاورزی**، تهران: معاونت ترویج و مشارکت مردمی وزارت جهاد سازندگی.
- محسنی، منوچهر (۱۳۷۵) **بررسی آگاهی‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای اجتماعی فرهنگی مردم ایران**، تهران: معاونت پژوهشی و آموزشی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

- محمودیان، حسین (۱۳۷۱) بررسی میزان و مدل مشارکت روستاییان در طرح های عمرانی دهستان پشتکوه شهرستان سمنان، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران، تربیت مدرس
- موسوی نژاد، مقدم (۱۳۸۲) ساختارهای سنتی جذب مشارکت در اجتماعات روستایی، تحقیقاتی و بررسی موردی روستایی، ۵ (۱۹)، صص. ۴-۱۶.
- هایامی، یوجیرو (۱۳۸۰) اقتصاد توسعه از فقر تا ثروت ملل، ترجمه غلامرضا آزاد ارمکی، نشر نی، تهران.
- Agwu, A. E. (2005) Rural Peoples Attitude Towards Participation in Development Project, a Study of NGWO Community in Enugu State, Nigeria, **Rural Development**, 24 (2), pp. 272-285
- Borrini, G. (1999) Collaborative Management of Protected Areas, **Environmental Planning and Management**. 47 (3), pp. 92-103.
- Putnam, R. (2000) **Bowling Alone: Collapse and Revival of American Community**, Simon and Schuster, New York.
- Reddy, R. P. (1973) Who Participates in Voluntary Action?, **Extension**, 3(5), pp. 84-95.
- Reed, M. S. (2008) Stakeholder Participation for Environmental Management: a Literature Review, **Biological Conservation**, 141 (10), pp. 2417-2431.
- Sato, H., Akabayashi, A., Kai, I. (2006) Public, Experts, and Acceptance of Advanced Medical Technologies: the Case of Organ Transplant and Gene Therapy in Japan, **Health Care Analysis**, 14 (4), pp. 203-214
- Seetharam, M. (1990) **Citizen Participation in Rural Development**, New Delhi: Ashok Kumar Mittal.
- Stefano, L. (2010) Facing the Water Framework Directive Challenges: a Baseline of Stakeholder Participation in the European Union, **Environmental Management**, 91 (6), pp. 1332-1340.
- UNDP (2003). **Characteristics of Good Governanace**, United Nation Developmet Program.
- Williams, B. (1970) **Formal Structures and Social Reality**, Ed Gambetta.

